

NEPLATNOST MANŽELSTVÍ A PODMÍNKA V KANONICKÉM PRÁVU

Agnieszka Roszkowska

1. Terminologie a rozlišení podmínek

Podmínku tvoří nějaký údaj, budoucí a nejistý, objektivně vedlejší k manželské smlouvě, a proto k ní vnější. Smluvní stranou je ale subjektivně uvedený jako jeho nezbytná součást, v tom smyslu, že – bez tohoto údaje – u smluvní strany neexistuje vůle vytvořit právní úkon¹⁷. Z této definice je zřejmé, že jenom nepřímým způsobem je možné mluvit o podmínkách minulých nebo přítomných (kán. 1102 §2), protože – v tomto případě – může být údaj nanejvýš neznámý tomu, kdo chce podmínit manželský souhlas, ale rozhodně není nejistý a tím méně budoucí¹⁸.

Účinky právního úkonu se uskutečňují, v případě pravých podmínek, když se podmínka splní, obnovení souhlasu není nutné, protože jeho účinky působí zpětně, samozřejmě v případě, když se na něj vztahují zpětné účinky. Jestliže, naproti tomu, se podmínka nesplní, právní záležitost nevzniká, a proto musí být pokládána za nikdy nevzniklou.

Kdežto v případě nevlastních podmínek, právní záležitost vzniká nebo ne dle toho, jestli se zamýšlená skutečnost udála v minulosti nebo v přítomnosti.

1.1 *Termín podmínka je v právu používán v dvojím smyslu:*

¹⁷ Srov. A. FALZEA, «Condizione. Diritto civile», 1.

¹⁸ Srov. E. DAVINO, *Il consenso matrimoniale condizionato*, 13-26.

a) Právní podmínky jsou stanovené právem: obsahují požadavky předepsané právem pro platnost a účinnost skutku nebo právní záležitosti. V tomto případě samotné právo podřizuje budoucímu a nejistému údaji vznik nebo zrušení právní účinnosti skutku.

b) Podmínky dobrovolné, zvané také „de facto“, jsou kladené jednou nebo oběma stranami ke skutku nebo právní záležitosti: spočívají ve vnější okolnosti, od které závisí hodnota skutku nebo samotné záležitosti¹⁹. Takové podmínky jsou samy o sobě legitimní a veřejná autorita je nemůže zakázat s výjimkou některých záležitostí obzvláštního významu jako na příklad manželství. Zakládají se na svobodě a na autonomii, které patří lidské osobě.

1.2 *Podle účinků podmínka může být:*

a) Odkladná, jestli od ní, totiž od jejího uskutečnění, záleží skutečný vznik záležitosti.

b) Přerušující, pokud záležitost, která má vzniknout, postrádá veškerou účinnost a je zrušená, jestliže se podmínka nenaplní.

Vzhledem ke kanonickému manželství jsou brány v úvahu jenom podmínky odkladné vlastní i nevlastní, nikdy se nejedná o podmínky přerušující, které by mohly ovlivnit podstatnou vlastnost

¹⁹ Srov. M. TINTI, *Condizione esplicita*, 13.

manželství, nerozlučitelnost. V případě podmíněného manželství ve vůli manželů se uplatňují dva systémy: jeden vnitřní, podstatný (manželství), druhý vnější a nahodilý (podmínka), přičemž první je podřízen druhému.

1.3 *Vzhledem k času, podmínka může být:*

- a) Budoucí. V případě manželství jde o podřízení manželského souhlasu nějakému budoucímu a nejistému údaji, od kterého se míní záviset právní účinnost souhlasu až do doby když se podmínka uskuteční nebo ne. Jde o zvláštní okolnost, zákonem nepředvídanou jako nutnou pro tento specifický úkon. Používajíce podmínkový prostředek, smluvní strany berou v úvahu nějakou okolnost, která není kompaktní s manželstvím, a pokládají ji za stejně důležitou jako samotné manželství. Tímto způsobem manželství nevzniká, jestliže se údaj položený jako podmínka neuskuteční.

Použití podmínky nemá za cíl určit nulitu manželství, ani měnit jeho totožnost, ale naopak cílem podmínky je zajistit manželství úspěch tím, že se vyhne tomu, aby manželství vzniklo v okolnostech, které by znemožňovaly jeho úspěch²⁰.

- b) Minulá nebo přítomná podmínka. V tomto případě se podmínka vztahuje k minulosti nebo k přítomnosti. Jde o podmínku nevlastní, protože událost nebo okolnost, které je podřízena platnost skutku nebo právní záležitosti, už objektivně existuje, a nejistota setrvává jenom v nitru stran, které o tom

nevědí nebo pochybují (nejistota subjektivní), avšak manželství není na ní závislé, už vzniklo nebo ne.

Když použijeme pojmu podmínky v oblasti kanonického manželského práva, objeví se případ někoho, kdo chce vstoupit do manželství, ale pouze "v případě když" se uskuteční zvláštní okolnost, nepředvídaná kanonickým právem, ale objektem považována za tolik podstatnou, že považuje manželství za žádoucí pouze v případě, když se okolnost uskuteční. V opačném případě ani nechce samotné manželství²¹.

1.4. *Potestativní podmínka*

Potestativní neboli vymáhající podmínka je podmínkou v praxi velmi častou, kterou ovšem není snadné jednoduše vymezit jako podmínku přítomnou nebo budoucí. Potestativní podmínky jsou podmínky, které mají jako předmět skutečnost, jejichž realizace je vložena do vůle druhého partnera (ve skutečnosti se nejedná jen o jeden fakt, ale sérii faktů ve formě nějakého průběžného jednání nebo chování, které se nedokonává v konkrétním okamžiku): beru si tě pod podmínkou, že budeš hledat práci; že přestaneš pít alkohol nebo drogovat; že budeš souhlasit s přestěhováním do Ameriky; že uděláš vše proto, abys měla děti, a budeš se starat o jejich křesťanskou výchovu. V podstatě se jedná o respektování manželského záměru subjektem, o jeho skutečnou vůli: je nakonec zcela legitimní vzít si někoho, kdo má práci a pracuje. Problém však je, že se zde kříží elementy, které závisí na subjektu i na jiných věcech, které ovlivňují subjekt: v případě podmínky odstěhovat se do

²⁰ Srov. R. COLANTONIO, «La condicio de futuro», 27-60.

²¹ Srov. P. BIANCHI, *Quando il matrimonio è nullo?*, 241-248.

Ameriky, kromě vůle učinit to, je třeba najít také pracovní příležitost, která umožní se odstěhovat; nebo v případě podmínky zanechat pití alkoholu, může se stát, že manžel po částech redukuje závislost, ale někdy zase upadne do opilosti, ale potom zase vstane. Jsou dvě možná řešení: tedy má se za to, že se jedná o podmínku přítomnou nebo budoucí. Tady je velmi důležitá interpretace, protože odtud vychází platnost nebo neplatnost souhlasu: jestliže by byla budoucí, manželství by nebylo platné. Pokud je to podmínka přítomná, je třeba určit, zda se naplnila skutečnost nebo ne. Je třeba poznamenat, že jurisprudence, během platnosti kodexu 1917 (který, připouštěl dovolené budoucí podmínky) před těmito potestativními podmínkami, jejichž okolnosti se nerozhodují v určitém okamžiku, a nemohouc připustit stálé pozastavení svazku, uzavírala, že to, co je zásadní, není chování samo o sobě, ale snaha naplnit tento závazek. Tak byl souhlas interpretován autoritativně. Dnes, kdy zákonodárce stanovil jiná pravidla ohledně přítomné a budoucí podmínky, je třeba se vystříhat interpretace, která v praxi supluje souhlas, když ho subjekt chce s budoucí podmínkou (a tedy neúčinný ve světle aktuálního kán. 1102), maje ji za podmínku přítomnou: to by nastalo, jestliže by kontrahent chtěl ve skutečnosti ne tolik serióznost závazku, ale efektivní naplnění toho, co bylo přislíbeno. Proto je pro determinování potestativní podmínky nezbytné zjistit skutečný úmysl toho, co chtěl ten, kdo podmínku položil, buď přítomnou nebo budoucí. Proto je třeba analyzovat fakty pro ověření toho, co se chtělo. Jednalo se o příslib či o vážný a zodpovědný závazek druhého partnera jednat vyžadovaným způsobem – v případě, kdy platnost souhlasu je determinovaná seriózností

příslibu – nebo to, co se chtělo bylo vlastně chování, které druhý partner má vykonat (samo jednání zavázaného prostřednictvím stálého a efektivního naplnění), které by přivedlo položenou podmínku do podoby podmínky do budoucnosti, a proto zneplatňující. Nakonec vždy musíme respektovat pravdu: nemůžeme říct, že potestativní podmínka je vždy podmínkou budoucí, ani že je vždy minulá nebo přítomná. Všechno závisí od toho, co se chtělo, v konkrétním případě (jak se musí zjistit v důkazním řízení): seriózní příslib nebo chování v čase (efektivní naplnění nakolik je žádáno jako podmínka): jestliže mi stačí tvá upřímnost (a připouštím i tvoji slabost a také, že můžeš zklamat) nebo jestliže to, co chci je právě to, že se nevrátíš např. k užívání drog.

2. Pojmy blízké podmínce

Je třeba odlišit podmínku od pojmů jí blízkých, které označují určitou okolnost předpokládanou u souhlasu, která ale do něho nevstupuje, aby podmínila jeho účinnost.

a) Důvod: je motiv, který vede kontrahenta k uzavření manželství: beru si tě, protože jsi panna. Maximálně můžeme říct, že pokud by scházel důvod, manželství by bylo platné (totiž, i když by subjekt se mýlil v kvalitě, beru si tě, protože myslím, že jsi panna, a potom odhalím že jí nejsi) ledažeby tato kvalita byla chtěná přímo a hlavně, což by však byl případ neplatnosti manželství z důvodu omylu co do vlastnosti přímo a hlavně zamýšlená. V podmínce vyjádření vůle by nebylo „protože“ jsi panna, ale „jestliže“ jsi panna. Důvod tedy vyjadřuje pohnutku ke vzniku právní záležitosti.

b) Způsob je čestný závazek, kterým se chce zavázat druhého partnera

k nějaké povinnosti. Ale jelikož dostatečný manželský souhlas byl dán, nemá vliv splnění či nesplnění závazku na platnost manželství: beru si tě, jestliže se budeš starat o dům, mít děti, studovat se mnou, že se budeš starat o mé staré rodiče, atd. Platnost manželství nezávisí na skutečnosti realizace nebo nerealizace příslibu. Naplnění závazku jistě zdokonaluje manželství, ale zdokonaluje manželství, které existuje. Jiná věc by ovšem byla, kdyby kontrahent obrátil závazek ve skutečnou podmínku.

c) Předpoklad nebo dispozice nebo postulát: je, když závisí rozhodnutí uzavřít manželství na existenci nějaké determinované okolnosti, která motivuje, nebo předpokladu, který se považuje za jistý: jednou zjištěná okolnost - i když mylně - manželství je uzavíráno ne s podmíněnou vůlí: ožením se s ženou která je panna, jsi panna (pravda nebo klam), tedy si tě beru. Vdám se, když najdu muže stejně ekonomicky zajištěného: Petr je tento muž (pravda nebo lež), tedy „jeho“ si beru. Postulát byl hledán subjektem, je přítomný ve volbě, v motivu, ale zůstal vzadu, nestal se objektem manželského souhlasu, ne kvalitou, na které závisí souhlas, tedy souběžnou se souhlasem.

d) Lhůta: je dvojí - odkladná a zrušující. Odkladné lhůtě, která je obecnější, se příkládá platnost skutku nebo právní záležitosti a její účinky časově odkládá.

Zároveň způsob, demonstrace, jak i důvod a lhůta jsou samy o sobě něčím vedlejším, co neovlivňuje platnost úkonu nebo právní záležitosti. Pouze za zvláštních okolností mohou získat podstatný význam a proměnit se v podmínku. Pro odlišení pojmů podmínce blízkých od podmínky samotné je třeba brát v úvahu

skutečný úmysl subjektu, který k manželské smlouvě příkládá jiné okolnosti. Zjišťování se uskutečňuje skrze objektivní a pečlivé zvážení použitých slov, způsobu vyjádření a okolnosti.

3. Podmínka před a po Tridentuském Koncilu

Římské právo nepřipouštělo podmíněné manželství, což souznělo s rozšířenou praxí rozvodu²². Podobně kanonické právo neznalo před Gratianovým dekretem (†1140) podmíněné manželství. V této souvislosti je užitečné připomenout, že svatý Augustin se zabýval otázkou, zda je dovolené manželství křesťana s nepokřtěným, a měl za to, že je možné pokud se nepokřtěný zaváže ke křtu. Augustin se ale nezabýval otázkou možnosti manželství pod podmínkou ve vlastním slova smyslu²³. Byl to Gratianus, který se jako první zabýval problémem možnosti podmíněného manželství. Zvažoval případ pokřtěného manžela, který nepokřtěnému pro uzavření manželství klade podmínku obrátit se na křesťanství. Jeho učedníci odpovídají kladně, i když není jisté, jestli měli přesnou představu, co by mělo znamenat uzavření manželství pod podmínkou²⁴.

Nicméně, v následujícím období, podmíněné manželství bylo ještě považované za nemožné.

Většina kanonistů kolem roku 1220, na základě pohledu na manželství jako na smlouvu, brání možnosti podmíněného manželství. Řehoř IX. (1227-1241) stanovil, aby podmínky nemožné a nemorální neměly žádný účinek a aby

²² Srov. J. HENDRIKS, *Diritto matrimoniale*, 211.

²³ Srov. J. HENDRIKS, *Diritto matrimoniale*, 211.

²⁴ Srov. M. TINTI, *Condizione esplicita*, 18.

podmínky proti podstatě manželství působily neplatnost manželské smlouvy.

Po Tridentském koncilu se k složité problematice podmíněného manželského souhlasu přidává povinnost kanonické formy, která přináší nové problémy a konflikty mezi oborem vnitřním a vnějším.

Až do XIX. století mnozí teologové zastávali názor, že manželství uzavřená pod podmínkou jsou neplatná. Mezi kanonisty byl naopak běžný názor, že podmínka nevylučuje platnost manželství.

Nakonec toto pojetí určilo církevní praxi přijatou Kodexem 1917, kde v kánonu 1092 zůstala vyjádřena poprvé církevní norma vzhledem k podmíněnému manželství. Podmínka, jednou položená a nestáhnutá, byla považována jako nepoložená, jestli se vztahovala k budoucnosti a byla nezbytná nebo nemožná nebo ostudná, ale nenarušovala podstatu manželství. Podmínka budoucí proti podstatě manželství působila jeho nulitu. V případě podmínky budoucí dovolené, platnost manželství zůstávala nejistá až do naplnění nebo nenaplnění podmínky. V případě podmínky minulé nebo přítomné platnost manželství závisela na jejím naplnění nebo nenaplnění. Tyto zůstávají zavazující pro manželství uzavřená před 27. listopadem 1983, datem vstupu v platnost aktuálního Kodexu, který úplně vylučuje budoucí podmínky²⁵.

3.1 Podmínka po II. Vatikánském koncilu

Podle zjednodušení a zmenšení druhů podmínek, kterou provedl Kodex 1983, můžeme pozorovat vzdalování se pokoncilního manželského práva od pojmu a formulace rázovitě smluvní.

Tento proces dovede k současnému pohledu na manželskou smlouvu jako osobní darování se manželů a křesťanskou svátost. II. Vatikánský koncil zdůrazňuje toto osobní darování se manželů a pozdvihuje požadavek plné upřímnosti a bezpodmínečného darování se, které se uskutečňuje v manželské smlouvě. Položení podmínky k manželskému souhlasu snižuje ryzost osobního darování se.

Východní Kodex dokonce vylučuje jakoukoliv podmínku (CCEO, kán. 826). Jestliže manželství pod podmínkou uzavřou člen východní církve a člen katolické církve, platnost manželství bude záviset na tom, který z nich položil podmínku²⁶. Stanovení obou Kodexů ohledně této záležitosti platí také, jestliže podmínka je položena katolickým manželem v jeho manželství s nekatolíkem (CIC, kán. 1059; CCEO, kán. 780), jestliže podmínku položí nekatolík, kromě přirozeného práva musí být aplikován kán. 780 §2 východního práva.

4. Kodexy

a) Kodex 1917 (kán. 1092)

Kánon 1092 Kodexu 1917 zní:

Conditio semel apposita et non revocata:

1° Si sit de futuro necessaria vel impossibilis vel turpis, sed non contra matrimonii substantiam, pro non adiecta habeatur;

2° Si de futuro contra matrimonii substantiam, illud reddit invalidum;

3° Si de futuro licita, valorem matrimonii suspendit;

4° Si de praeterito, vel de praesenti, matrimonium erit validum vel non,

²⁵ Srov. M. TINTI, *Condizione esplicita*, 21.

²⁶ Srov. J. PRADER, «Differenze fra il diritto matrimoniale», 469.

prout id quod conditioni subest, existit vel non.²⁷

Kodex 1917 zpracovával podmínku až ve čtyřech podobách a přisuzoval jim odlišná řešení. Podmínka nutná, nemožná nebo ohyzdná musela být považovaná za nepoloženou (can. 1092 1°); podmínka proti podstatě manželství působila nulitu souhlasu; podmínka dovolená do budoucna odkládala platnost manželství; minulá nebo přítomná působila platnost nebo neplatnost manželství podle toho jestli existovala nebo ne v okamžiku uzavírání manželství.

Během příprav Kodexu byla brána v úvahu možnost zneplatnění církevní normou všech manželství pod podmínkou. V roce 1932 psal Gasparri²⁸, sekretář redakčního týmu Kodexu 1917, že v pracovní skupině, včetně vedoucího, převažoval názor, aby byla přizpůsobena kanonická norma k legislativám, které byly v platnosti, a prohlásit nemožnost položení podmínky k manželské smlouvě. Po dlouhém zpracovávání ale byla dána přednost kodifikaci tradičního postoje církve k podmínkám, a tak byly přijaty podmínky dovolené do budoucna, jako i podmínky minulá a přítomná.

b) Kodex 1983 (kán. 1102)

²⁷ Kán. 1092. Podmínka jednou připojená a neodvolaná:

1. Je-li do budoucna nutná, nemožná nebo nečestná, ale není-li v rozporu s podstatou manželství, platí za nepoloženou;

2. je-li do budoucna v rozporu s podstatou manželství, činí je neplatným;

3. je-li do budoucna dovolená, odkládá platnost manželství;

4. je-li do minula nebo do přítomna, bude nebo nebude manželství platným podle toho, zda trvá nebo netrvá-to, co je podkladem podmínky (zda se podmínka splnila nebo nesplnila).

²⁸ Srov. P. GASPARRI, *Tractatus canonicus de matrimonio*, 73, n. 878.

Can. 1102 §1 Matrimonium sub conditione de futuro valide contrari nequit.

§2 Matrimonium sub conditione de praeterito vel de praesenti initum est validum vel non, prout id quod conditioni subest, existit vel non.

§3 Condicio autem, de qua in §2, licite apponi nequit, nisi cum licentia Ordinarii loci scripto data.²⁹

Zákonodárce Kodexu 1983 udělal opravdový převrat v oblasti podmínky: přerušil nit tradice a poprvé schválil nulitu manželství utvořeného podmíněným souhlasem. Nebere už ohled na vliv podmínky na manželský souhlas a stanoví pozitivní normou, že jakákoliv vlastní podmínka určuje *ipso iure* neplatnost manželského souhlasu, ke kterému byla položena. Volba je odvážná: zákonodárce se pozitivní normou rozhodl dát přednost společnému dobru, jistotě vztahů a odebrat podmínce možnost ovlivňování souhlasu i zavěšování účinků manželství³⁰.

Kodex 1983 pro dovolené položení nevlastní podmínky vyžaduje povolení místního ordináře (kán. 1102 §3). Tato podrobnost celkově souzní tak s novým pohledem na podmíněný souhlas jak s ostatními nařízeními nového manželského práva v souladu s koncilními směrnicemi. V první řadě je

²⁹ Kán.1102 § 1. Nemůže být platně uzavřeno manželství pod podmínkou do budoucna. § 2. Manželství uzavřené s podmínkou do minulosti nebo do přítomnosti je nebo není platné podle toho, zda se splnila nebo nesplnila. § 3. Podmínka, o níž v § 2, může být dovoleně stanovena jen s písemným dovolením místního ordináře.

³⁰ Psal v roce 1956 E. Graziani: «Indubbiamente (come si è rilevato a proposito dell'error condicionis servilis) è potestà della Chiesa stabilire iusta de causa quale consenso sia sufficiente per la validità del matrimonio. Pertanto il diritto positivo potrebbè dichiarare invalido il consenso condizionato. Ma in tal caso si ricadrebbe (come appunto nell'error condicionis servilis e nel metus) nel concetto di vizio e non già di difetto di consenso» (E. GRAZIANI, *Volontà attuale e volontà precettiva*, 156).

to nepřímý způsob vzdalování věřících od podmíněného manželství, které vždy zůstane anomálním tvarem manželství z mnoha pohledů. Dále, zásah ordináře by měl být zárukou opravdové důležitosti a serióznosti údaje, kterému se míní podřídí platnost souhlasu ve shodě s transcendencí, důstojností a svéráznými rysy manželské smlouvy³¹.

c) Kodex Kánonů Východních
Církví 1990 (kán. 826)

Can. 826 *Matrimonium sub condizione valide celebrari non potest.*³²

Až do XIX. století východní církve neznají podmíněný souhlas ve vztahu k manželství³³. U nich totiž pro platné uzavření manželství – kterému nepřisuzují rys smluvní, i když je vidí jako vzájemné darování se stran – podstatným prvkem je svatý obřad kněžského požehnání, který plní právní funkci. Tento svatý obřad je vyžadován pro platnost formy³⁴. Z tohoto důvodu manželství uzavřené pod podmínkou do budoucna je jistě neplatné z důvodu nedostatku formy, protože v okamžiku kněžského požehnání neexistoval manželský souhlas, který zůstával pozastavený, a v okamžiku případného naplnění podmínky zase chyběl svatý obřad kněžského požehnání. Vlastně ani podmínka nevlastní nesouzní s východním pojetím manželství jako spojenectví nebo skutečnosti přijaté bez výhrad. Ve východních církvích jak katolických, tak ortodoxních položení podmínky k manželskému souhlasu bylo považováno za právně bezvýznamné. V XIX. století některé východní katolické církve sice přijaly

latinskou normu ohledně podmínky, ale kán. 83 Motu proprio *Crebrae allatae* z dne 22. února 1949³⁵, znovu uvedl v platnost klasickou praxi, která byla také plně přejatá kánonem 826 současného CCEO: «*Matrimonium sub condizione valide celebrari non potest*».

³¹ Srov. J.M. SERRANO RUIZ, «Il consenso matrimoniale condizionato», 165.

³² Kán. 826 - Nelze platně uzavřít manželství s podmínkou.

³³ Srov. J. PRADER, «Il consenso matrimoniale condizionato», 280.

³⁴ Srov. Kán. 828 §§1-2/CCEO.

³⁵ AAS 41 (1949) 89-119.